

PŘÍRUČKA

PRO PRŮVODCE LESNÍHO KLUBU A MATEŘSKÉ ŠKOLY

Materiál vznikl v rámci projektu „Advokační strategie pro lesní školky v zemích V4.“ Číslo projektu: 21820028

supported by

• Visegrad Fund

OBSAH

.....	PŘEDMLUVA	3
.....	PŘÍSTŘEŠEK A HYGIENA	4
.....	HYGIENA STRAVOVÁNÍ VENKU	5
.....	VYHODNOCOVÁNÍ PŘÍNOSŮ A RIZIK	6
.....	VZDĚLÁVACÍ PRINCIPY A METODIKA	7
.....	PŘÍLOHY	9
.....	Příloha 1: Obsah alergenů v jídle	9
.....	Příloha 2: Analýza přínosů a rizik	10
.....	Příloha 3: Legislativní situace lesních školek	11

PŘEDMLUVA

- **Lesní mateřská škola (LMŠ) a lesní klub (LK)** je vzdělávací instituce, ve které probíhá vzdělávání především venku,
- v podnětném a bezpečném prostředí přírody pod vedením zkušených pedagogů. Každodenní kontakt s přírodou má
- pozitivní vliv na fyzické a psychické zdraví dětí a podporuje jejich rozvoj a učení. Lesní školka je přátelským místem pro
- rodiny s dětmi, zároveň odpovídá požadavkům státu na splnění všech cílů Rámcového vzdělávacího programu.

Cílem materiálu je poskytnout základní know-how pro lesní mateřské školy ze zemí Visegrádu. Vznikla na základě sdílení zkušeností mezi jednotlivými zástupci lesních školek v regionu. V polovině roku 2018 Mezinárodní visegrádský fond (IVF) schválil žádost čtyř partnerských zemí zaměřenou na vzájemnou spolupráci při podpoře rozvíjení lesních mateřských škol v regionu. Realizační období projektu „Advokační strategie pro lesní školky v zemích V4“ trvalo od 2. října 2018 do 31. března 2020.

Partneři projektu byly čtyři neziskové organizace ze zemí V4: Farm-alapú Nevelésért Egyesület, FANE (Maďarsko), Stowarzyszenie Państwomiesto (Polsko), Asociácia detských lesných klubov na Slovensku (Slovensko). Zástupcem České republiky, a současně vedoucím projektu, je Asociace lesních mateřských škol (ALMŠ).

Během dvouletého období se partneři pravidelně setkávali za účelem projednání aktuálních otázek, poučení se z dobré praxe a školení s odborníky na jednotlivé oblasti. Témata setkávání byla věnována klíčovým otázkám fungování lesní MŠ jakým je hygiena potravin, vzdělávací principy a metodika učení venku, přístřeší a hygiena a vyhodnocování rizik a přínosů, a advokační strategie. Tyto oblasti příručka rozvíjí pro potřeby každodenního fungování lesních školek a klubů. Zároveň slouží k vyjednávání podmínek v zemích V4 tak, aby byla dobrá praxe základním východiskem k uznání lesních mateřských škol jako plnohodnotné součásti předškolního vzdělávání. Tomuto záměru se více věnuje příloha 3.

ZÁZEMÍ A HYGIENA

- Zdraví a bezpečnost jsou nejvyšší prioritou všech lesních školek. Vzdělávání dětí probíhá převážně venku, a proto je zázemí určeno pouze pro příležitostný pobyt většinou během oběda. Zároveň slouží jako místo pro odpočinek, a nabízí prostor pro uchování náhradního oblečení.

K čemu zázemí slouží

- zajišťuje teplo (děti se zde mohou zahřát, usušit oblečení)
- místo pro každodenní odpočinek či spánek
- místo kulturního stolování (zejm. oběd)
- přístřeší v případě extrémně nepříznivých povětrnostních podmínek (např. bouřka)
- uložení náhradního oblečení pro děti
- uložení pomůcek (batoh pro učitele, lékárnička, kapesní nůž, karimatky na sezení, lana, knihy, výtvarné potřeby, celta)
- hygienické potřeby (ekologicky odbouratelné čistící prostředky na osobní hygienu a udržování čistoty v zázemí)

Jak by mělo zázemí vypadat

- nachází se v prostředí přírody nebo v její blízkosti (a zároveň je snadno dostupné dětem)
- musí být vyhřívatelné (kamna, topení)
- udržované v čistotě
- zásobováno vodou z bezpečného zdroje
- toaleta a nezbytné hygienické vybavení (mýdlo, ručníky)
- připraveno na mimořádné a kritické situace (lékárnička, nabitý mobilní telefon se všemi kontakty atd.)
- probíhá zde pravidelná revize důležitých zařízení (topná zařízení, elektroinstalace, hasicí přístroj atd.)

Příklady dobré praxe

- umístění zázemí využívaného lesní školkou je vhodné konzultovat se správcem nejbližšího lesa a majiteli ostatních pozemků (místní lesník, městský úřad atd.)
- měly by být navázány dobré vztahy se sousedy
- přívod vody v sudech: sudy musí být dobře udržovány a konkrétní zdroj, ze kterého voda pochází (specifický bod dodávky vody), musí být vždy čistý
- zajistit kvalitní suché kompostovací toalety

HYGIENA STRAVOVÁNÍ VENKU

- **Pravidla pro poskytování jídla (přesnídávka, oběd a svačina) venku** jsou založena na evropském nařízení (ES) č. 852/2004 o hygieně potravin se zaměřením na postupy řízení rizik. Lesní školky nejsou v rozporu s nařízením EU, ale mohou mít potíže s jejich zavedením na národní úrovni.
- **Pravidla HACCP (systém sledování kritických bodů bezpečnosti potravin)** musí být stanovena a respektována v každém venkovním zařízení (včetně lesního klubu).

Příklady dobré praxe

(Školení Julie Mackay, Catherine Busson a Lorny Ross v Praze, květen 2019)

Skladování potravin

- okamžitá spotřeba tepelně ošetřených potravin nebo dodržení teploty při spotřebě nad 63 °C
- skladování: termobox nebo lednička (nesmí být narušen tzv. tepelný řetězec)
- svačina: spotřeba do 4 hodin od přípravy

Voda

- pitná voda z pravidelně kontrolovaného zdroje
- tekoucí voda je možná také z barelů s vypouštěcím ventilem
- teplá tekoucí voda z barelu (směs horké a studené vody, aby se zabránilo opaření)
- jednou týdně dezinfekce barelů s vodou (ekologickými prostředky pro dezinfekci)
- mytí nádobí v samostatném zařízení (ideálně myčka nádobí), je možné i v domácnosti za zvláštních podmínek uvedených v HACCP

Táborové vaření

- nezbytné dodržovat opatření proti křížové kontaminaci (mytí rukou, tepelné zpracování, prostorové a časové oddělení přípravy rizikových potravin)
- monitorování alergenů (viz příloha 1).

RIZIKA A PŘÍNOSY VZDĚLÁVÁNÍ VENKU

- **Pobyt v přírodě s sebou nese jak rizika, tak přínosy – jsou to obě strany téže mince.**

Proč je vzdělávání venku tak důležité

(Školení Lynn, McNair O.B.E. a Luke Addison v Gödöllő / Budapešť, září 2019)

Přímá, každodenní zkušenost s prostředím přírody je pro děti nezbytná, aby se mohly naučit oceňovat její zázraky a začaly rozumět vzájemnému vztahu mezi všemi živými věcmi.

- Učení se přímo v přírodě a nejen „o“ přírodě.
- Dnes, kdy děti tráví více času uvnitř a jsou stále více odpojeny od prostředí přírody, nabývá pobyt venku znovu na významu.
- Prostředí, uvnitř i venku, by mělo být emocionálně bezpečné a intelektuálně podnětné. Mělo by podporovat přátelství, zvědavost, tvořivost a dobrodružného ducha.

Roste počet výzkumů, které ukazují, že pobyt a hra dětí venku v přírodě má pozitivní vliv na jejich sebevědomí, fyzické zdraví, rozvoj komunikačních dovedností a chuť k učení se (Davy, 2009: 57).

A jaká jsou rizika hraní venku

„Žádné dítě se o riziku nedozví, pokud je zabaleno ve vatě“ (Health and Safety Executive UK 2012)

„Děti chtějí hledat a najít neobjevené, vidět a znát neviděné ...“

„Rizika jsou pro děti cenná, pro jejich důvěru, odolnost a učení se skrze zkušenosti.“

„Dítě, které postrádá zkušenost, nebude znát své schopnosti a je více pravděpodobné, že se setká s nebezpečím.“ (Froebel in Lilley, 1967)

„Inspektorát péče podporuje poskytovatele pečovatelských služeb s pozitivním přístupem k riziku s cílem dosáhnout pro děti těch nejlepších výsledků. To znamená odklon od tradičního modelu, který zaujímá přístup založený na averzi vůči riziku, což může zbytečně omezit zkušenosti dětí navštěvující kvalifikované služby, směrem k holistickému modelu rizika, zahrnujícímu jeho přínos.“ (Prohlášení Inspektorátu skotské péče k riziku, 2016)

Děti v Riverside Cottage Nursery tráví většinu času venku – v průměru kolem 80 %. Přesto se 76 % nehod stane buď uvnitř, nebo s rodiči, kteří přicházejí / odcházejí z mateřské školy (2017).

Příklady dobré praxe

(Školení PhDr. Terezy Valkounové, Ph.D.,
vedoucí Asociace českých lesních mateřských škol, ALMS
– Gödöllő / Budapešť, září 2019)

Pedagogové mateřských škol by měli posoudit rizika venkovního prostředí, ve kterém tráví čas (např. rizika spojená s jejich vlastním zázemím a okolím, nebo rizika na cestě do lesa atd.).

Člověk by si měl být vědom původu, dopadu a pravděpodobnosti rizik, aby mohl posoudit míru rizika.

Analýzu rizik a přínosů lze provést např. s pomocí tabulky hodnocení rizik a přínosů (viz příloha 2), z níž vyplývají preventivní opatření k jejich zvládnutí. Pro vysvětlení tohoto přístupu jsou pedagogové vyzváni, aby přemýšleli o vzdělávacích přínosech každé rizikové situace. Pouze tehdy, když víme, proč vědomě riskujeme pro dobro a rozvoj dítěte, jsme schopni obhájit náš přístup z profesionálního hlediska. Každý odborník si musí být vědom toho, co dělat v případě nouzových situací, a musí mít praktický výcvik v první pomoci.

Jak řídit rizika

“Abyste byli schopni rizika řešit,
musíte si jich být nejprve sami
vědomi.”

VZDĚLÁVACÍ PRINCIPY A METODIKA

Zásady mezinárodního práva

Článek 29 Úmluvy OSN o právech dítěte zdůrazňuje, že vzdělávání dítěte je zaměřeno na:

- Rozvoj osobnosti, nadání, a duševních a fyzických schopností v co největší míře;
- příprava na odpovědný život ve svobodné společnosti, v duchu porozumění, míru, tolerance, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi národy, etnickými, národními a náboženskými skupinami a lidmi domorodého původu;
- rozvoj respektu k přírodě.

Článek 14 Listiny základních práv Evropské unie garantuje právo rodičů zajistit vzdělávání svých dětí v souladu s jejich filozofickým a pedagogickým přesvědčením.

Doporučení Rady ze dne 22. května 2019 (2019 / C 189/02) stanoví rámec kvality EU pro vzdělávání a péči v raném dětství.

Příklad z Dánska

Dánsko je malá skandinávská země s 5,4 miliony obyvatel. Je to sociální stát s vysokou životní úrovní a dobrými sociálními podmínkami, kde se jedna třetina hrubého národního produktu vynakládá na sociální služby. Jedním ze znaků moderní dánské společnosti je skutečnost, že rodiče mají vysokou míru účasti na trhu práce, kdy v polovině případů jsou oba rodiče dětí mladších 6 let zaměstnaní na plný úvazek.

Dánsko má tradici pro denní hlídání dětí trvající více než století. To se za posledních 40 let výrazně zvýšilo v souvislosti s rychle rostoucí účastí žen na vzdělávání a na trhu práce. 98 dánských samospráv odpovídá za zajištění vysoké kvality a přiměřeného počtu míst v denní péči o děti, jeslích a školkách.

Dánský zákon stanovuje, že pedagogové musí vypracovat pro mateřskou školu vzdělávací plán, který musí zajistit pohodu (well-being), rozvoj, hru a učení dětí. Při přípravě vzdělávacího plánu musí pedagogové brát v úvahu zvláštní potřeby a složení dětí ve skupině.

Výzkum z roku 2018 ukazuje, že až 30 % všech mateřských škol v Dánsku je založeno na vzdělávání v přírodě. Děti v těchto mateřských školách tráví venku 3 až 5 hodin každý den po celý rok.

Principy her Davida Sobela (www.davidsobelauthor.com)

Když mají děti přístup k volnému hraní v prostředí přírody, dělají to samé, po celé zemi a po celém světě. Vyhledávají zvláštní místa (bunkry, skrýše), vydávají se na dobrodružství, rozvíjejí svět fantazie, loví a sbírají, vytvářejí malé světy. Tyto opakující se herní vzorce lze použít jako konstrukční zásady, které pomáhají k přípravě působivých venkovních herních prvků pro děti. Tyto principy mohou v dospělosti pomoci k upevnění environmentálních hodnot a sociálnímu chování.

7 PRINCIPŮ:

- 1: Dobrodružství
- 2: Fantazie a představitivost
- 3: Zvířecí spojenci
- 4: Mapy a cesty
- 5: Zvláštní místa
- 6: Malé světy
- 7: Lov a sbírání

Příklady dobré praxe

(Workshop Anity Søholmové, listopad 2019)

Všechny hry využívají přírodní materiály a doplňky, které jsou pedagogům snadno přístupné (jako např. deka). Stimulují různé smysly – zrak, čich, sluch a hmat. Hry pomáhají vyvíjet:

- kognitivní dovednosti dětí (např. paměť),
- sociální dovednosti (např. komunikace, spolupráce),
- fyzické dovednosti (např. hrubé a jemné motoriky),
- ekologické vědomí

#1 Hra pro trénování paměti s dekou

- Děti jsou rozděleny do dvou skupin.
- Zatímco jedna skupina čeká, druhá připravuje rozložení předmětů pro hru. Na jednu polovinu deky děti položí deset věcí, které lze nalézt v okolním prostředí, a přikrývají je druhou polovinou deky.
- Skupina, která čekala, přijde k dece a má 10 sekund, aby si zapamatovala co nejvíce věcí, pak jsou předměty opět přikryty. Úkolem čekajících je najít obdobné předměty v okolí.
- Po pěti minutách děti deku znovu odkryjí a porovnájí výsledky.

#2 Proč je to tady? Najděte pravidlo a správné spojení!

- Děti jsou rozděleny do dvou skupin.
- Každá skupina najde odlehlé místo a s pomocí průvodce kreslí na zemi dvacet čtverců ve dvou řadách po deseti. Děti umístí deset věcí do jedné z řad a druhou ponechají prázdnou.
- Každý čtverec by měl mít hlavní téma – může to být barva předmětů, jejich funkce, původ nebo jiná vlastnost.
- Poté, co děti řadu dokončí, vymění si místa.
- Snaží se přijít na klíč k seskupení předmětů u druhé skupiny.
- Pro každý čtverec najdou předměty, které odpovídají pravidlu nastavenému jejich předchůdci.
- Po dokončení diskutujte o výsledcích.

#3 Pohádky – příběh přírody

- Děti jsou rozděleny do malých skupin.
- Každá skupina přichází s pohádkou, knihou nebo filmem a snaží se pomocí přírodních materiálů přiblížit děj ve vybraném úryvku.
- Po dokončení musí ostatní skupiny uhodnout, jaký je to příběh, a dát mu název.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Obsah alergenů v jídle

JÍDLO

	Celer	Cereálie obsahující lepek	Korýši	Vejce	Ryby	Luštěniny	Mléko	Měkkýš	Hořčice	Oříšky
Tunákový salát (příklad)	✓			✓	✓		✓		✓	

Datum kontroly:

Jméno a podpis:

Příloha 2: Analýza přínosů a rizik

Datum: _____ Místo: _____

Jméno a podpis: _____

Organizace: _____

RIZIKO (odkud riziko pochází)	NÁSLEDEK (co se může stát dítěti)	P	N	Úroveň rizika	Přínos	Prevence	Revize

Pravděpodobnost (P) 1 = nízká, 2 = průměrná, 3 = vysoká
 Následek (N) 1 = domácí péče, 2 = hospitalizace, 3 = ohrožení života
 Úroveň rizika (P x N): 1 = minimální, 2 = přijatelná, 3-4 = střední, 5-6 = těžká, 8-9 = nepřijatelná

LESNÍ MATEŘSKÉ ŠKOLKY JAKO ROSTOUCÍ TREND

Vzdělávání v přírodě je rostoucím trendem po celém světě. Vychází z poptávky rodičů po individuálním přístupu k dítěti v předškolní péči. V Evropě byla první lesní školka otevřena v 50. letech 20. století v návaznosti na tradici vzdělávání v přírodě ve skandinávských zemích. Celkově je celoroční předškolní vzdělávání v přírodě založeno na více než 100leté tradici a zkušenostech. V současné době existují lesní školky (nebo jejich ekvivalenty) v přibližně 2/3 členských státech EU.

Děti z přírodních mateřských škol „byly více zběhlé v hrubě-motorických dovednostech, byly schopny lépe se soustředit a méně chyběly kvůli nemoci ve srovnání s dětmi, které si hrály v plánovaném umělém prostředí.“
(Grahn et al., 1997)

Co je lesní mateřská školka?

Vzdělávací instituce, kde se děti po celý rok učí pod vedením odborníků v bezpečném a podnětném prostředí přírody. Každodenní kontakt s přírodou má prokázané výhody¹ v tělesném i emocionálním zdraví dětí, jakož i v jejich budoucím vývoji a učení, zároveň plní všechny cíle národního vzdělávacího programu. Lesní školka je místem setkávání pro rodiny s dětmi rozvíjející místní kulturu a tradice.

Situace Visegrádské čtyřky

První lesní školka v rámci zemí Visegrádu byla založena v roce 2007 v České republice a jejich počet rychle roste. Odhadujeme, že v současné době je v regionu V4 vzděláváno téměř 5 000 dětí v minimálně 235 lesních školkách nebo podobných projektech.² Bohužel třem ze čtyř zemí V4 chybí potřebné právní normy pro předškolní vzdělávání venku, tedy mimo budovu.

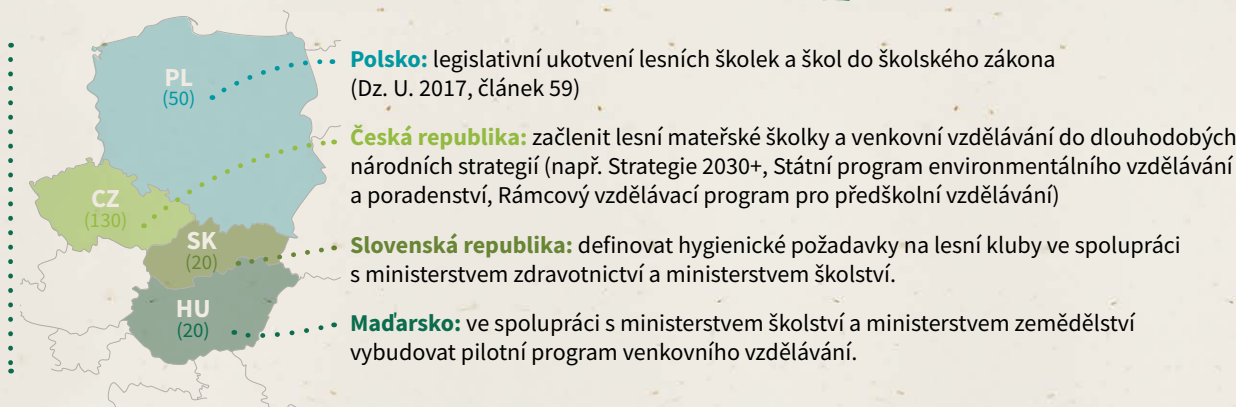
„Za lesní mateřskou školu se považuje mateřská škola, ve které vzdělávání probíhá především ve venkovních prostorách mimo zázemí mateřské školy, které slouží pouze k příležitostnému pobytu. Zázemí lesní mateřské školy nesmí být stavbou.“
Definice lesní mateřské školy, školský zákon 561/2004 Sb.

Potřebná právní a administrativní řešení

Lesní školky jsou právně uznány již od roku 2016 v českém školském zákoně, avšak jasné právní a správní standardy jsou nyní zapotřebí ve všech zemích visegrádské skupiny, protože poptávka rodičů roste. Chybějící řešení zahrnují regulaci přístřeší, venkovního stravování, hygieny, kvalifikace a vzdělání učitelů, a především začlenění venkovní výuky do celkového vzdělávacího systému na úrovni států.

DOPORUČENÉ DALŠÍ KROKY PRO ZEMĚ VISEGRÁDU

Kdo jsme?

Jsme zástupci lesních škol v zemích Visegrádu. Naším cílem je zajistit, aby vzdělávání v přírodě bylo pro děti všeobecně dostupné a aby si je mohli jejich rodiče dovolit.

Kontakt

CZ: tereza.valkounova@lesnims.cz
HU: termeszetkozeli@ gmail.com

PL: aga@panstwomiasto.pl
SK: lenka.hruzova@gmail.com

• Visegrad Fund

• supported by
• Visegrad Fund
• •